

УДК 316.347

*Д. Ю. Бедернічек**Львівський національний університет імені Івана Франка**О. М. Василюшин**Українська академія друкарства*

РЕЛІГІЯ ТА МОРАЛЬНИЙ РОЗВИТОК ЯК ДЕТЕРМІНАНТ КОНСТРУЮВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ РЕАЛЬНОСТІ

За допомогою використаних літературних джерел і власного теоретизування досліджується участь, яку бере чи не бере релігія (зважаючи на рівні морального розвитку) у конструюванні соціальної реальності. Взнявши за вихідну теорію працю Бергера і Лукмана, намагаємося знайти відповідь на питання «Ми творимо соціальну реальність чи соціальна реальність творить нас?». Визначаючи релігію як один з найдовговічніших соціальних інститутів, розглядаємо її то як продукт формування соціальної реальності людиною, то як саму соціальну реальність, яка формує людину.

Релігія, соціальна реальність, рівні морального розвитку

Упродовж тисячоліть релігія мала значний вплив на життя людей. Вона залишалася важливою складовою історії людства, впливаючи на усвідомлення нами оточення й на наше ставлення до нього. У сучасній науці побутує уявлення про зменшення ролі релігії, послаблення її впливів на суспільство загалом та індивіда чи групу зокрема. Йдеться про процес секуляризації — втрати релігією впливу на різні сфери суспільного життя. Щодо визначення поняття, то під релігією розуміють систему вірувань, ритуалів та інституцій, які пов'язують людей у певні соціальні групи. Релігія як об'єкт дослідження віддавна цікавила вчених, особливо на соціологічний підхід до релігії впливають роботи таких класичних теоретиків, як Е. Дюркгайма, М. Вебера і К. Маркса.

Е. Дюркгайм зосереджував увагу на ролі релігії в невеликих традиційних суспільствах. Особлива увага наголошувалася на тому, що релігія — це не лише справа віри, вона передбачає регулярні церемоніальні та ритуальні дії. У таких діях зміцнюється і зростає відчуття солідарності групи. Тобто церемонія і ритуал мають суттєве значення для згуртування членів групи, тому вони проводяться за умов важливих соціальних подій (народження, одруження, смерть). Релігія — це не просто низка почуттів і дій, вона впливає і конструє способи мислення індивідів. На думку Дюркгайма, роль релігії зменшується з розвитком сучасного суспільства, наукове мислення витісняє релігійні тлумачення. Проте релігія необхідна в будь-якому суспільстві для збереження власної цілісності [3].

М. Вебер зосереджував свою увагу на зв'язку між релігією та соціальними змінами. На його думку, релігія відіграє не лише консервативну роль, але й інноваційну: так суспільні рухи, що натхнені релігією, часто приводять до різних соціальних перетворень («Протестантська етика і дух капіталізму») [2].

У своїх працях автор намагався пояснити роль релігії в соціальному й економічному житті різних культур.

У німецькій соціології релігія розглядалася переважно не як солідарність, на відміну від Вебера та Дюркгайма, а радше в контексті соціальної, класової і політичної боротьби. Для Маркса релігія — це елемент суспільних відносин, що породжується базисом і визначає сукупність відносин надбудови. На жаль, сьогодні часто можемо бачити несправедливе читання Маркса, читання через окуляри радянської доби. Славнозвісному вже афоризму «Релігія — опіум для народу», передували такі майже ніжні (як для Марксового матеріалізму) слова, як «релігія — це стогін пригніченої тварі, серце безсердечного світу, релігія — опіум народу» [6]. Це не «сивуха для людей», як казав Лєнін, це знеболююче хворого, яке не можна забирати не вилікувавши причини хвороби. А Маркс пояснював релігію як продукт, створений людиною у відповідь на відчуженість людей одне від одного (так само як робітник, віддаючи себе продукту, відчужується від нього, віруючий віддаючи себе Господові відчужується від релігії і від себе). Ранній Маркс у «Критиці гегелівської філософії права. Вступі» заклав фундамент свого бачення релігії, і якщо його мотивація ставлення до релігії до кінця творчої діяльності дещо змінилася (пізній Маркс уже наголошував, що релігія вимагає ліквідації умов для самовираження і самовдосконалення, гальмує зміни і виправдовує нерівність), то він (як і спершу Фейєрбах, а потім і Фрейд) завжди зазначав компенсаторну функцію релігії, тобто розумів, що самотній віруючий іде до церкви за підтримкою і казав що «вилікувати» суспільство від релігії можна, подолавши економічне відчуження (ліквідувати приватну власність на засоби виробництва), і тоді зникне потреба в релігії і вона помре природною смертю [8].

Вебер наголошував на тому, що релігія має революційний, іноді навіть деструктивний вплив на суспільний лад і суспільство загалом, вона постає рушієм соціальних змін. Дюркгайм акцентує увагу на ролі релігії в згуртованості суспільства. На думку цих учених, релігія була таким собі «ідеальним типом» (говорячи словами Вебера); в ідеальному розумінні — це узагальнення в теоретичному понятті, така собі ілюзія. Можна сказати, що обидва автори говорять про інший світ, створений або переформований через релігійний символізм. Маркс же говорив досить близько до нашої теми, що релігію потрібно боятися через те, що людина творить релігію, а релігія, у свою чергу, не творить людину. Тобто у двох перших авторів мова йде про конструювання соціальної реальності через релігію, а саме її складові — норми, цінності, вірування, в останнього ж — релігія конструює реальність хіба що занепадом і гальмуванням, але кожен з цих визначних теоретиків і класиків визнає неабиякий вплив релігії на суспільство. Вчені наголошували на тому, що роль релігії зменшується з суспільним розвитком, хоча вона і не зникає і не може зникнути, бо продиктована потребами суспільства загалом і людини зокрема; людям потрібно у щось вірити, адже це дає їм уявлення розуміння певних сенсів, які є присутніми в цьому світі, фактично творцями яких вони і є, але

про що забуто в процесі еволюційного розвитку. На думку багатьох науковців, релігія — один з найдавніших соціальних інститутів.

Релігія розкриває перед людьми широкий спектр понять, пояснює сенс життя, а нерідко і диктує його, гарантує вищі цінності і норми, робить людину членом духовної спільноти, дає обґрунтування для протесту всього несправедливого. Релігія сприяє процесу встановлення особистості, формуванню особистісної свідомості і відповідно подає певні зразки поведінки, звільняє від різного роду упереджень, пропонує майбутні сценарії розвитку. Релігія пояснює не пояснювані речі, і якщо наука вимагає доказів, то для релігії вистачить того, що, до прикладу «Бог створив світ за сім днів», так сказано у Святому письмі, християнин не може піддавати це твердження сумнівам, йому не потрібно робити сотні дослідів і створювати адронний колайдер, щоб підтвердити чи спростувати теорію великого вибуху. Таким чином, релігія продукує цілісний життєвий світ — чи то суспільства, чи то окремого індивіду, накладаючи його, як шаблони, указуючи — це можна, а це ні, це роби, а від цього утримуйся і т. п. речі. Мовиться про те, що навіть найбільш високорозвинені релігії чинять на людей не лише звільняючі, гуманні, прогресивні впливи, але й регресивні, подавлюючі.

Між сучасною раціональною думкою і релігією існує певне протистояння, адже перша опанувала багато аспектів нашого існування, що навряд чи похитнуться в майбутньому. Однак, якщо зважати на те, що в світі існує небагато людей, які ніколи не пережили релігійних почуттів і наука та раціональна думка не відповіли на такі фундаментальні питання про суть і мету життя, як питання, що завжди лежали в основі релігії, то стає зрозумілим, що і релігія не може зникнути в майбутньому. В одному з романів (що належать до науково-популярної фантастики) братів Стругацьких, у науково-дослідному інституті чародійства і магії (тобто синтезі науки і магії) у відділі сенсу життя працювали найлінійші працівники, які нічого не робили через беззмістовність пошуку неіснуючого чи досягнення недосяжного. А релігія у свою чергу дає відповіді на такі питання. Соціальний простір, в якому люди живуть і взаємодіють, неоднорідний і розмаїтий, але, попри все, існують структури, що безпосередньо впливають на формування уявлень людини та її світобачення, і тут важливу роль відіграють релігійні уявлення.

Найперші доступні для людини уявлення про навколишній світ людина, а точніше дитина, отримує в сім'ї. Зрозуміло, це ще не її власні уявлення, та вони сприймаються і оточенням, і самою дитиною, якщо вона вже здатна їх усвідомлювати як власні. У подальшому вони уточнюються, розвиваються, змінюються внаслідок впливу різних соціальних інститутів. Проте основи закладені на все життя: ті релігійні переконання, що отримує дитина є найбільш міцними і сталими. У старшому віці відбувається формування самостійних моделей бачення світу, але вже з урахуванням попереднього досвіду, тобто релігійні знання, отримані в ранньому віці, безпосередньо впливають на формування цих моделей. І на даному етапі можуть виникати суперечності між

уявленнями, сформованими, наприклад сімейним оточенням, і тими, що пропонує школа, як прояв суспільних відносин. У результаті виникає потреба в зіставленні, коригуванні, власному виборі. За рівнями морального розвитку (спираючись на теорію Лоуренса Колберга) дитина посідає першу передконвенціональну сходинку морального розвитку, коли людина робить щось через те, що боїться того, що їй загрожує у випадку невірних дій [5]. Тут уперше на нас починає впливати релігія, оскільки кожна дитина народжена в християнській родині, дотримується (чи намагається) 10 заповідей Божих, через те що боїться не отримати подарунок у день Св. Миколая, а з дорослішанням, розвитком і навіть у процесі критичного осмислення більшість людей продовжує дотримуватися (чи намагатися) цих заповідей через страх горіти в пеклі.

Релігійні уявлення — це специфічні форми пізнання дійсності, вони є фактором конструювання реальності, що вибудовується на основі досвіду як окремої людини, так і групи людей; у процесі конструювання реальності відбуваються взаємообмін науковими уявленнями та уявленнями здорового глузду, їх взаємозбагачення, але при цьому здоровий глузд ніколи не зводиться до наукового пізнання і не підноситься до його рівня, релігійні уявлення не потребують додаткових інтелектуальних зусиль для своєї актуалізації і формуються на базі оцінного та практичного досвіду людини.

Можна припустити також, що на сучасному етапі розвитку суспільства релігійні уявлення, а саме її морально-ціннісні аспекти відіграють роль регулятора міжособистісних стосунків та поведінки членів суспільства.

Окрім того, хотілося б звернути увагу на те, що на релігію як на фактор впливу на конструювання соціальної реальності впливають різні чинники. Особливо важливим серед них є рівень освіти. Так само як впливає і конструює соціальну реальність релігія, так і впливає на релігію рівень освіти.

У дитинстві критичне осмислення перебуває на низькому рівні, якщо взагалі можна говорити про такий рівень мислення в дитини. Тому на цьому етапі розвитку дитина легко сприймає все, що подається і накладається на неї зовнішнім оточенням, усі знання легко приймаються й інтерпретуються як «істинно правильні». А тому всі релігійні основи, що подаються в ранньому віці, засвоюються без будь-якого заперечення, а отже, і прямо впливають на конструювання реальності — існування Бога як першооснови світу (у релігійних родинях) або заперечення його існування (в атеїстичних родинях), панування цінностей і норм, які не можна порушувати і потрібно свято виконувати, що і робить дитина, побоюючись у разі непокори бути покараною або батьками, або вищою силою.

З наступними віковими етапами в дитини все більше розвивається рефлексивність, а отже, починає зароджуватися критичне мислення, релігійні уявлення і надалі є важливою складовою конструювання реальності, але вони перестають сприйматися як беззаперечний факт, індивід починає шукати аргументи на користь кожної зі сторін і робить якісь висновки, що можуть

спричиняти й зміну зразків і моделей, що диктують релігійні уявлення. Наступним рівнем морального розвитку є орієнтація на власні зацікавлення, тобто «я виконаю певні пункти щоб отримати бажане». Для кожної релігії це щось своє, але для кожної релігійної людини є такі пункти.

У зрілому віці людина може легко осмислювати те чи інше явище, причому чим вищий рівень освіти, тим вищий рівень критичного мислення, тобто ці поняття взаємозалежні, адже з набуттям знань людина принаймні отримує вибір приймати чи не приймати ті або інші релігійні уявлення; вона має доступ до різних точок зору і сама обирає, до якої з них було б доцільно приєднатися. Найбільш креативні індивіди, з поглибленим критичним мисленням і рефлексивністю виробляють власні точки зору, які, на їх думку, і є істинними. Конвенціональний рівень морального розвитку спрямований на відповідність загальноприйнятим нормам і цінностям, тобто в руслі цього есе доцільним буде такий приклад: «Я піду в неділю до церкви, щоб сусіди не подумали, що я невіруючий». За Колбергом, це лише перехідний етап, він його називає також підлітковим. Однак з власного досвіду спілкування маємо прикрість помітити, що далеко не всі люди в зрілому віці переходять цей етап.

Це все не означає, що релігія перестає конструювати соціальну реальність з набуттям людиною певних знань і формуванням власних моделей. Адже поки існує якась частина людей, які переконані в її істинах, вона буде її конструювати, як і будь-яка інша ідеологія. Просуваючись далі за теорією морального розвитку, люди мали б піклуватися про справну роботу соціальних інститутів більш глобального порядку (Колберг говорить про державу, ми, звісно ж, про релігію, і одразу на згадку приходять славний період індульгенцій). А далі, у ролі постконвенціональної сходи справді високоморальна людина повинна прагнути і працювати для досягнення «моральності» суспільства. Тобто, хоч нацистська Німеччина була чудово зорганізованою, моральність її очевидно накульгувала, або, повертаючись до теми есе – крім того, щоб бути ревним послідовником своєї релігії, ти повинен сіяти її в маси (ми всі неодноразово мали можливість тим чи іншим чином потрапити під спроби «вербування» чи то безкоштовних курсів англійської мови у мормонів та італійської у греко-католиків чи досить грубими пропозиціями ознайомитися з часописами свідків Єгови).

Так, до прикладу в мусульманському світі (іслам — друга за величиною релігія світу), жінки не мають прав на рівні з чоловіками, вони не можуть виходити заміж за інакочисельних або тих, проти яких виступає родина, ходити самі вулицями та ще й без паранджі, відкривати обличчя в присутності чужих чоловіків, віруючі повинні молитися п'ять разів на день, повертаючись до священного міста Мекки, дотримуватися Рамадану і місячного посту, від кожного віруючого вимагається принаймні один раз здійснити паломництво до Мекки. Чим це не конструювання соціальної реальності? Тобі диктують, що одягати і як ходити, коли їсти і за кого виходити заміж, твоє життя визначене і спроектоване. Так, є винятки, але здебільшого мусульмани свято дотримуються

приписів своєї релігії і рідко виступають проти її норм. У країнах мусульманського світу релігія більшою мірою, аніж в інших частинах світу, конструє реальність, постає тим, чого жодним чином не можна порушити. Тут навіть можна говорити про те, що віруючі не лише не розглядають питання «дотримуватися — не дотримуватися»; адже ця реальність є настільки чітко визначеною, що вона сприймається як безпосередня даність, як істина людського існування. Можливо меншою мірою, але й в країнах християнського світу існує подібне. Нам говорять, що для спасіння душі потрібно ходити до церкви, істинно вірити в існування Бога, не красти, не вбивати, не чинити перелюбу тощо. Очевидно у країнах, де панує іслам, мусульмани дотримуються усіх цих приписів, а в країнах християнського світу — ні (можливим поясненням може бути, що в нас церква відокремлена від держави, а в мусульманських країнах ні). Проте розуміння того, що за все скоєне, що суперечить приписам релігії, ти будеш покараний, сидить у середині кожного, когось це стримує від протидії цим приписам, а когось ні. Тут важливим є не те, чи чинить людина відповідно до приписів або ні, а усвідомлення нею правильного чи не правильного, а саме це і диктує релігія. Так, ти можеш вкрасти, але розумієш, що це не є нормою, за це тебе ніхто не похвалить, це те чого «в ідеалі» не можна робити.

Водночас варто сказати, що важливим при підтримці чи не підтримці релігійних приписів є найближче оточення індивіда, адже що релігійнішими є батьки, друзі, родичі, то вищим є ступінь імовірності того, що релігійною буде і дана особа і то вища ймовірність того, що релігія конструюватиме реальність для даної особи.

Можна погодитись з думкою, що в ранніх і традиційних суспільствах релігія в різних своїх проявах відігравала особливо важливу роль; конструюючи соціальну реальність, можливо, вона відігравала навіть найважливішу роль при цьому. Також зрозуміло, що роль релігії при конструюванні соціальної реальності в сучасному світі зменшилась, але говорити про те, що ця роль не помітна — недоречно. У сучасному світі зменшується роль церковно-орієнтованої релігії, але поширюється роль позацерковної релігії.

У сучасному глобалізованому просторі масово зростає роль екзотичних культур, які охоплюють все більшу частину населення планети, тобто релігія не втрачає своїх позицій, змінюються лише форми її прояву. Філософським є питання, що насправді конструє реальність — релігія, суспільство чи ми самі і тоді чи реальність конструє нас? З одного боку, щодо першого аспекту, можна припустити, що коли релігія не підкріплена суспільними нормами вона не впливає на реальність, адже дозволяє їй це робити саме суспільство, але це не зовсім так.

Релігія впливає на людину та її сприйняття світу незалежно від простору чи часу. Адже це не щось матеріальне, це не те, що легко простежити, це не оречевлене, це те, що в нас самих, а тому і впливає воно на нас зсередини. Вплинути на цей «світ в середині» не просто, одна справа, коли він тільки

формується, а зовсім інша, коли він вже сформований і видозмінити його насправді важко якби цього не хотілося. Якщо людина прожила більшу частину свого життя, дотримуючись певних норм і цінностей, малоімовірно є те, що вона їх змінить, якщо навіть отримає чітку аргументацію проти своїх переконань.

Так, чудовим прикладом є те, що після розпаду Радянського Союзу частина населення й надалі підтримує його ідеали. Не дивно, що й зараз, після прожитих років незалежності, вони ідентифікують себе з «радянською людиною», йде про тип «postsovetikus». Цінності і норми, що панували в той час настільки чітко вкоренилися, що говорити про їх зникнення можна буде лише тоді, коли зникнуть представники тієї доби. Така ж ситуація і з релігією. Те, що вона була заборонена, є свідченням того, що вона не конструювала реальність. Можливо, на загальному рівні не мала такого впливу, але в середині спільног конструювала реальність, диктуючи ті чи інші норми життя і безпосередньо впливаючи на індивідів.

Про механізми впливу соціальної реальності. У процесі формування уявлень використовуються попередній досвід людини, те, що вона чує, бачить, читає в засобах масової інформації й книгах, а також досвід її знайомих. Власне, завдяки різним джерелам уявлення про щось незрозуміле стають частиною повсякденної свідомості, трансформуючись у зрозуміле і звичне. Проте слід наголосити, під впливом таких трансформацій уявлення можуть суттєво відхилитися від реального змісту об'єкта чи події й набувати певної автономії. Знання і вміння на рівні сформованих уявлень людина сприймає як данину. На відміну від науково-пізнавального процесу, інтерпретація не ставить за мету пошук істини, а допомагає досягти достовірності, певності, завершеності світобачення. Вона пов'язана з оцінюванням якогось певного моменту і дає можливість зробити загальний висновок. Зрозуміло, оцінки, погляди, думки людей про одну і ту ж ситуацію можуть бути різними і навіть протилежними, але взаєморозуміння досягається шляхом зіставлення різних інтерпретацій, їх зближення, зведення до спільної точки зору.

Бачення світу, розуміння і відтворення його сенсу обмежується біографічною ситуацією, тобто світ постає для кожної людини своїм, окремим, де центром є індивід — він є початком, нульовою точкою будь-яких систем координат. Але тут слід урахувати, що людина встановлюється як особистість не на безлюдному острові, а отже, її досвід є типовим, усі виховуються в подібних ситуаціях за певних суспільних обставин та історичних умов. Так, повсякденне мислення долає різноманітність індивідуальних перспектив через ідеалізацію взаємозамінності точок зору і збігу систем прийнятності.

Так виникає поняття об'єктивності світу. Спілкуючись з іншими, індивід не перестає бути собою, людиною із своїм життєвим досвідом, світорозумінням, соціальною і релігійною позицією, з власними, а тому неповторними життєвими обставинами, зі своєю біографією [6, с. 340]. Саме це є важливою передумовою того, що ми чинимо і як ми це чинимо, а отже, і як ми це розуміємо.

І тут знову важливо зробити акцент на релігійних уявленнях. Якщо в родині прийнято щонеділі відвідувати церкву чи дотримуватися постів, то є велика ймовірність, що діти з цих родин практикуватимуть те саме і у своїх родинях. Звичайно, важливим є те, як це все подається — як можливий варіант чи як беззаперечна необхідність. Адже можуть виникати відповідні реакції індивіда, але і в першому і в другому випадках релігія впливає на конструювання реальності у вигляді того, дотримуємося ми чи не дотримуємося тих або інших приписів і норм.

Як висновок, можна сказати, що релігія впливає на конструювання соціальної реальності і не може бути по-іншому, адже як і будь-яка сфера, що присутня в людських взаєминах, вона має свою ідеологію, своїх прибічників, а отже, і свої «канали впливу». Однак на відміну від інших сфер релігійні переконання не так легко зафіксувати: адже простежити, що є всередині людини важко, лише особливі науки здатні на такі процеси і мають такі механізми. Це психологія, феноменологічна соціологія.

Важливим є дослідження цієї теми в межах цих та інших гуманітарних наук. Питання конструювання реальності насправді філософське за своїм змістом, адже це сфера одвічного «що перше курка чи яйце», а тому однозначної відповіді на нього не можна дати. Проте впевнено можна говорити про те, що релігія впливає на наше бачення світу й відношення до нього, на тлумачення сенсів, які присутні в ньому. Людина є «творець» соціального світу в усіх його вимірах і водночас є його «жертвою», оскільки знаходиться в полоні створених нею ж самою значень, символів, інститутів тощо. Тобто, завдання соціології полягає в тому, щоб дати можливість індивіду осмислити результати свого творіння, зрозумівши тим самим істинне значення, а отже, й отримати можливість змінити світ, тобто пізнання є кроком на шляху до його змін.

Хоч ми не можемо забувати й про те, що соціальна реальність конструює релігію. Наприклад, якщо раніше після сповіді і перед причастям людина не мала права їсти і пити, навіть якщо їй доводилося долати десятки кілометрів до найближчої церкви, то нині перед причастям церква не рекомендує вживати їжу лише одну (!) годину, посилаючись на гонку, відсутність часу і масовість гастритів. Або ж у Великий піст раніше всі повинні були дотримуватися строго усіх приписів, а тепер старші люди, діти і хворі можуть жити звиклим життям. Через півтора тисячі років Ватикан вирішив осучаснити список семи смертних гріхів, пристосувавши його до епохи глобалізації. Новий перелік опубліковано 9 березня 2008 року у ватиканській газеті «L'Osservatore Romano». Водночас Папа поспівчував у зв'язку з «ослабленням відчуття гріха» в сучасному «обмирщеному суспільстві» і нарік, що все менше католиків ходить на сповідь [7]. Тобто тут ми спостерігаємо таке собі «коло науки», коли людина творить релігію як соціальну реальність, потім релігія творить людину, і знов людина творить релігію. Таким чином, можна дійти висновку, що соціальна реальність творить нас так само, як ми творимо реальність, це постійна і

безперервна «гра в бісер» між людиною та її продуктом як соціальною реальністю, соціальної реальності та її продуктом у ролі людини. Людина з самого початку релігійна, і без релігії не має і не може бути цілісного бачення світу. Релігійність — це якість, притаманна самій природі людини, і змінюються лише форми її прояву, які безпосередньо впливають зі соціальних перетворень. Релігійний світогляд має соціальні функції, що змінюються разом із зміною суспільства. Релігія ніколи не зникне, оскільки сакралізація світу необхідна людині, яка не може жити без такого роду досвіду. А отже, релігія впливає і впливатиме на конструювання реальності.

1. Бергер П. Социальное конструирование реальности: Трактат по социологии знания / П. Бергер, Т. Лукман. — М. : Медиум, 2001. — 324 с. 2. Вебер М. Протестантська етика і дух капіталізму / М. Вебер. — К. : Основи, 1994. — 261 с. 3. Дюркгайм Е. Первісні форми релігійного життя, 1925. 4. Гідденс Е. Соціологія / Е. Гідденс. — К. : Основи, 1999. — 726 с. 5. Колберг Л. Уровні морального розвитку. Доступно на <http://www.nd.edu/~rbargcr/kohlberg.html> станом на 10.10.2010. 6. Маркс К. К критике гегелевской философии права. Доступно на http://www.krotov.info/libr_min/m/maistr/marx.html станом на 21.12.2009. 7. Сім нових смертних гріхів. А Ви грішні? Доступно на <http://www.newsru.ua/press/10mar2008/sins.html> станом на 21.10.2010. 8. Социология: энциклопедия / сост. А. А. Грицанов, В. Л. Абушенко, Г. М. Евелькин, Г. Н. Соколова, О. В. Терещенко. — Мн. : Книжный дом, 2003. — 1312 с. — (Мир энциклопедий).

РЕЛИГИЯ И МОРАЛЬНОЕ РАЗВИТИЕ КАК ДЕТЕРМИНАНТ КОНСТРУИРОВАНИЯ СОЦИАЛЬНОЙ РЕАЛЬНОСТИ

При помощи использованных литературных источников и собственного теоретизирования исследуется участие принимаемое религией (обращая внимание на уровни морального развития) в конструировании социальной реальности. Используя в качестве исходной теории труд Бергера и Лукмана пытаемся найти ответ на вопрос «Мы создаем социальную реальность или социальная реальность создает нас?», определяя религию как один из наиболее долговечных социальных институтов рассматриваем ее то в качестве продукта формирования человеком социальной реальности, то в качестве самой социальной реальности формирующей человека.

RELIGION AND MORAL DEVELOPMENT AS CONSTRUCTIVE DETERMINANTS OF SOCIAL REALITY

Through the used literature, sources and own theorizing probe participation accepted religion (paying regard to levels of moral development) in constructing of social reality. Taking as an initial theory labour of Berger and Lukman try to find an answer for a question «We create social reality or social reality creates us?», determining religion as one of the most lasting social institutes examine it that as a product of forming of social reality a man or as the most social reality of forming man.

Стаття надійшла 08.12.2010